

Vliv kontaktu s jedinci jiné barvy pleti a informovanosti o rasové problematice na předsudky u studentů sociální práce

Teorie kontaktu je jednou z předních teorií literatury věnované předsudkům. (Jackmana a Crane 1987 in Dvořáková 2007). Této teorii se věnuje již G. Allport ve své publikaci O povaze předsudků - má tedy svojí historii, ale je i v současnosti aktuální a stále si žádá nové výzkumy a upřesnění. Teorie kontaktu poukazuje na roli kontaktu při zmírňování předsudků. Allport (2004, s. 303) píše, že „*předsudek lze oslabit rovnocennými kontakty mezi většinou a menšinou skupinou...*“

Dvořáková (2007) se ve svém článku touto teorií zabývá velmi podrobně, poukazuje na různé výzkumy týkající se této hypotézy a názorové odlišnosti mezi vědci. Kontaktní hypotéza má samozřejmě svoji kritiku založenou na přílišné jednoduchosti a nerespektování dalších faktorů působících na meziskupinové vztahy a vznik předsudků.

Podoba kontaktu musí splňovat určité podmínky, které specifikuje již Allport – například četnost a délka kontaktu. Tyto podmínky byly dále rozpracovány a měněny. Pettigrew (1998) uvádí tyto: Stejný status skupin členů skupiny při kontaktu, společné cíle, podpora autoritami a vzájemná spolupráce. Je zřejmé, že v případě nepřizpůsobivých sousedů, s kterými jistě vzájemně nespolupracujeme (spíše spolu bojujeme) a ani nemáme stejné cíle (oni by rádi zůstali bydlet vedle nás, my bychom naopak uvítali jejich odstěhování), nebude ke zmírnění předsudků docházet. S dalšími výzkumy přibylo ještě mnoho dalších podmínek. V současnosti jich existuje dlouhý seznam a je velmi obtížné najít v reálném životě situace, za nichž by byly splněny všechny. Někteří výzkumníci upřednostňují vliv blízkosti kontaktu na míru předsudků, jiní spíše délky kontaktu a blízkost pro ně není důležitá (Dvořáková, 2007).

Vliv kontaktu na předsudky vyplývá také ze závěru studie Smithe a Rosse (2006), kteří uvádějí, že studenti, u kterých jsou zjištěny menší sklony k rasismu, mají více menšinových přátel a známých. McClelland & Linnander (2006) také potvrzují, že častější a intenzivnější kontakt s příslušníky rasové menšiny souvisí se snížením rasové diskriminačních postojů.

S kontaktem souvisí také informovanost o etnických menšinách a rasismu obecně. Je logické, že čím více budeme získávat poznatků o jedincích jiné barvy pleti, tím menší budeme mít tendence podléhat předsudkům. Právě toto zmírňování předsudků za předpokladu

zvyšování informovanosti patří podle Bethlehema k základním etnických principům předsudků (Bethlehem in Hayesová, 2000, s. 126). McClelland & Linnander (2006) také zjišťují, že k faktorům, které předsudky snižují, patří míra informovanosti o problematice rasově motivovaných činů a postojů. V dnešní době i ve sféře vzdělávání existuje tendence zařazovat předměty týkající se této problematiky. Důvodem je přiblížení života a kultury jiných etnik naší mládeži a přispění k pochopení rozdílů mezi „námi a jimi“. Šišková (1998) píše, že nízká úroveň objektivní informovanosti způsobuje obavy z neznámého a nedůvěru k jedincům působícím jinak než je standardní v naší společnosti. Multikulturní výchova je v současné době uvedena jako průřezové téma v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy. Byly realizovány i projekty zaměřené na informovanost a snižování předsudků. Jedním takovým je projekt s názvem „Předsudky jsou out“, který byl realizovaný v letech 2010-2012 prostřednictvím kurzů, seminářů a různých akcí na školách.

Výzkum bude realizován na vzorku studentů sociální práce. K výběru těchto studentů máme následující důvody. Studenti sociální práce mají potenciál stýkat se s jedinci jiné barvy pleti více než studenti jiných oborů, jelikož jejich praxe s klienty činí přes 400 hodin. Nejen praxe, ale i zahraniční pobyty a přátelství mezi studenty jsou formou kontaktu. Dalším důvodem je několik předmětů přímo souvisejících s menšinami, které mají sociální pracovníci v osnovách a jejich absolvování zvyšuje orientaci v problematice. Můžeme tedy při dotazování využít více oblastí spojených s kontaktem a informovaností o minoritách.

Pro náš výzkum jsme si vybraly nezávislé proměnné četnost kontaktu, blízkost k příslušníkovi jiné barvy pleti a informovanost o rasové problematice. Závislou proměnnou potom bude míra předsudků. Chceme zjistit, zda četnost a blízkost ovlivňují míru předsudků a jaký je mezi nimi vztah – zda má větší vliv četnost nebo blízkost. Porovnáme tedy působení kvalitativního (blízkost) a kvantitativního (četnost) aspektu. Dále je naším záměrem vyzkoumat vliv míry informovanosti na výši předsudků.

Výzkumné otázky

- 1) Existuje vztah mezi četností kontaktů a mírou předsudků?
- 2) Existuje vztah mezi stupněm blízkosti a mírou předsudků?
- 3) Má větší vliv na míru předsudků blízkost nebo četnost kontaktu?
- 4) Jaký je vztah mezi mírou předsudků a mírou informovanosti o problematice?

Hypotézy

- 1) S rostoucí četností kontaktu (studenta sociální práce) s jedincem jiné barvy pleti se snižuje míra předsudků.
- 2) Čím bližší je (pro studenta sociální práce) jedinec jiné barvy pleti, tím nižší budou jeho předsudky.
- 3) S rostoucí informovaností (studenta sociální práce) o jedincích jiné barvy pleti se snižuje míra předsudků.

Metoda výběru vzorku

Při volbě metody výběru vzorku, který by nám umožnil zevšeobecnění na populaci, kterou v našem případě tvoří studenti sociální práce, jsme byly limitovány neznalostí výběrového rámce této populace. Proto jsme se uchýlily k příležitostnému výběru.

Zkoumaný soubor tvoří jedna skupina respondentů, kterými jsou studenti oboru sociální práce na Masarykově univerzitě, a to prezenční i kombinované formy studia. Studenty právě Masarykově univerzity jsme zvolily z důvodu dobré dostupnosti, a to v jak fyzickém tak i organizačním smyslu (přístup do informačního systému MU,...).

Celkem tedy zkoumaný soubor tvoří 144 osob – 16 mužů a 128 žen, studentů různých ročníků oboru sociální práce, a tedy s různým počtem absolvovaných předmětů, které se problematiky rasových a etnických menšin týkají. Bude tedy rozdáno 144 dotazníků, přičemž definitivní počet osob zkoumaného souboru se bude odvíjet od návratnosti dotazníků, resp. ochotě oslovených lidí ke spolupráci.

Metoda sběru dat

Proměnné, se kterými pracujeme v rámci hypotézy, jsou následující: *četnost kontaktu*, *blízkost vztahu*, *informovanost o problematice* (nezávislé proměnné) a *míra předsudků* (závislá proměnná). To vše na základě *odlišné barvy pleti*.

Samotná, v našem výzkumu klíčová, kategorie *odlišná barva pleti* je velmi problematická z hlediska jasného vymezení. Lze např. vycházet z poznatků, kdy je každé lidské rase přidělena typická barva pleti (Wade, 2012). My ovšem vycházíme z povahy použitého testu implicitních asociací (*Implicit Association Test - IAT*), kdy je barva pleti jasně dělena na „světlou“ a „tmavou“. Je tedy důležité, aby respondent do jedné z těchto dvou kategorií nejdříve zařadil sám sebe a poté další nabízené skupiny lidí (běloši, černoši, lidé mongoloidního/asijského původu, lidé hispánského původu a Romové). Respondent si tímto způsobem sám vymezí kategorii barvy pleti, kterou pokládá za odlišnou. Usuzování respondenta na lidi v jiné skupině pak lze považovat za projev, ve kterém se objevují *implicitní postoje* (vymezeno níže).

Proměnná *četnost kontaktu s příslušníky odlišné barvy pleti* v sobě obsahuje informace o počtu lidí z kategorie *odlišné barvy pleti*, se kterými respondent osobně zná, a také informaci o tom, jak často je s danými osobami jedinec v kontaktu (dále omezeno na maximálně 3 subjektivně významné osoby), která je vyjádřena šesti možnostmi odpovědí.

Blízkost vztahu respondentů k osobám *odlišné barvy pleti* definujeme nejen pomocí uzavřené odpovědi na otázkou „Jak jste si blízcí?“, ale také „Ohodnotil/a byste vztah s danou osobou jako rovnocenný?“ (ano/ne). Informaci o tom, zda je daný vztah vnímán jako rovnocenný, z hlediska teorie kontaktu totiž nelze přehlížet (Allport, 2004) a my ji proto zahrnujeme do hodnocení blízkosti daného vztahu.

Proměnná *informovanost o problematice spojené s odlišnou barvou pleti* v sobě obsahuje počet absolvovaných předmětů dotýkajících se tematiky rasových a etnických menšin (možnost vypsání dalších předmětů, které nejsou v nabídce), aktuální semestr studia (vyjádřeno číselně) a míru, jakou respondent subjektivně přiřazuje své informovanosti o dané problematice (uzavřené možnosti).

Při volbě metody, která zjišťuje naši závislou proměnnou - míru *předsudků na základě odlišné barvy pleti*, jsme pro naše účely stanovily (s ohledem na výzkumné otázky a

hypotézy) dvě následující kritéria: výsledky lze vyhodnotit na škále a nelze je ovlivnit pomocí uvědomění si „správných“ a „špatných“ odpovědí. Právě druhá podmínka výběru stanovila test implicitních asociací (*Implicit Association Test - IAT*) jako nejvhodnější nástroj, protože zjišťuje tzv. *implicitní postoje*.

Implicitní postoj se od veřejného postoje liší tím, že není založen na tom, jak si daný jedinec myslí, že by měl uvažovat a reagovat, ale projevuje se zejména bez přímé vědomé kontroly a stává se tak skutečným ukazatelem předsudků (Hardin, & Banaji, 2010). Nezávislé proměnné *počet předmětů s rasovou tematikou, četnost kontaktu a blízkost vztahu s příslušníky rasové menšiny* tedy mohou být měřeny tak, jak zamýšlíme. Pomocí *IAT* nezjišťujeme, jestli se respondenti např. v některém školním předmětu naučili, že veřejně vyjadřovat své rasistické postoje je „špatné“, ale to, zda vyšší informovanost, kterou v předmětu získali, samotný postoj ovlivnila.

Vzhledem k tomu, že zvolený test implicitních asociací má jasně danou a specifickou interaktivní formu, tak představuje samostatnou část metody sběru dat (odkaz na test v příloze č. 1), doplňující demografické otázky a otázky na nezávislé proměnné jsou zjišťovány zvlášť pomocí dotazníku (příloha č. 2).

Tuto dotazníkovou metodu jsme zvolily hlavně z důvodu úspory času, jelikož hodláme oslovit celkem 144 osob on-line. Dále vzhledem k tomuto počtu možných respondentů nám dotazník pomůže lépe kvantifikovat data (Ferjenčík, 2000). Konkrétní test jsme zvolily proto, že zjišťuje již zmíněné implicitní postoje - v našem případě předsudky. Standardizace měření v podobě dotazníku eliminuje osobní chyby a zvyšuje objektivitu měření (Urbánek et al., 2011). Z tohoto důvodu a z důvodu větší časové náročnosti jsme nezvolily například osobní rozhovor s respondenty. Tato metoda by ovšem měla výhodu, že by byla pružnější, respondent by mohl své odpovědi rozvádět a komentovat (Ferjenčík, 2000). Míru předsudků člověka nemůžeme posoudit na základě nějakého konkrétního chování, navenek se ani projevovat nemusí. Také proto je podle nás osobní kontakt méně vhodný kvůli možnému ovlivňování respondenta například našimi vlastními předsudky (respondent může „vycítit“, že takto by asi odpovídat neměl a byl by tím pádem ovlivněn).

Použité zdroje:

Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Dvořáková, K. (2007). Kontaktní hypotéza pojednávající o interetnických vztazích. *Rexter*, 2/2007. Dostupné z: <http://www.rexter.cz/kontaktne-hypoteza-v-odborne-literature-pojednavajici-o-interetnickych-vztazich/2007/11/01/>

Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.

Hardin, C. D., & Banaji, M. R. (2010). *The Nature of Implicit Prejudice: Implications for Personal and Public Policy*. Harvard University: Policy Implications of Behavioral Research.

Hayesová, N. (2000). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.

McClelland, K., & Linnander, E. (2006). The Role of Contact and Information in Racial Attitude Change among White College Students. *Sociological Inquiry*, 76, 1, 81-115. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-682X.2006.00145.x/pdf>

Pettigrew, T. F. (1998). "Intergroup contact theory." *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85. Dostupné z: <http://www.students.unimarburg.de/~Nauj/downloads/03.%20Semester/expra/annurev.psych.49.1.65.pdf>

Smith, S. T., & Ross, L. T. (2006). Environmental and Family Associations With Racism. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 11, 2750-2765. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0021-9029.2006.00126.x/pdf>

Šišková, T. (1998). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál.

Urbánek, T., Denglerová, D. & Širůček, J. (2011). *Psychometrika: měření v psychologii*. Praha: Portál.

Wade, P. (2012). Skin colour and race as analytic concepts. *Ethnic and Racial Studies*, 35, 7, 1169-1173.

Přílohy

Příloha č. 1

Program Implicit Association Test: <http://sourceforge.net/projects/implicitassoc/> .

Příloha č. 2 – Dotazník:

Respondent č. _____

V předcházejícím testu jste přiřazoval/a obličej ke kategoriím SVĚTLÁ a TMAVÁ.

Pokuste se tak učinit i u následujících šesti příkladů:

1. **Moje** barva pleti je: světlá
 tmavá
 nevím

2. Barva pleti **bělochů** je: světlá
 tmavá
 nevím

3. Barva pleti **černochoů** je: světlá
 tmavá
 nevím

4. Barva pleti lidí **asijského původu** je: světlá
 tmavá
 nevím

5. Barva pleti lidí **hispanského původu** je: světlá
 tmavá
 nevím

6. Barva pleti **Romů** je: světlá
 tmavá
 nevím

Nyní, prosím, na základě toho, do jaké kategorie barvy pleti jste zařadil/a sebe, zkuste odpovědět na následující otázky týkající se osob odlišné barvy pleti, než máte Vy. Pokud odpověď nevíte přesně, zkuste odhadnout.

Příklad: Pokud jste se zařadil/a do kategorie SVĚTLÁ, pak uvažujete o všech osobách, které byste zařadil/a do kategorie TMAVÁ a naopak.

1. S kolika lidmi odlišné barvy pleti jste za svůj život osobně setkal/a?

(napište číslo) _____

2. Vyberte maximálně 3 pro Vás nejdůležitější konkrétní lidi odlišné barvy pleti, které znáte, a ke každému z nich vyplňte následující informace (osoby A-C):

Poznámka: Pokud znáte menší počet lidí odlišné pleti, tak samozřejmě vyplňte pouze daný počet. Pokud jste s nikým odlišné barvy pleti v kontaktu nikdy nebyl/a, pak dále nevyplňujte. U každého písmene (A až C) si představte konkrétní osobu (odlišné barvy pleti) ze svého života a vyberte odpověď, která se hodí nejvíce.

A. – Jak často jste s touto osobou v kontaktu?

- denně
- minimálně jednou týdně
- jednou za měsíc
- jednou za půl roku
- minimálně jednou za rok
- pouze jednou

- Jak jste si blízcí? velmi blízcí
- blízcí
- spíše blízcí
- spíše vzdálení
- vzdálení
- velmi vzdálení

- Ohodnotil/a byste vztah s danou osobou jako rovnocenný? ano
- ne

B. – Jak často jste s touto osobou v kontaktu?

- denně
- minimálně jednou týdně
- jednou za měsíc
- jednou za půl roku
- minimálně jednou za rok
- pouze jednou

- Jak jste si blízcí? velmi blízcí
- blízcí
- spíše blízcí
- spíše vzdálení
- vzdálení
- velmi vzdálení

- Ohodnotil/a byste vztah s danou osobou jako rovnocenný? ano
- ne

C. – Jak často jste s touto osobou v kontaktu?

- denně
- minimálně jednou týdně
- jednou za měsíc
- jednou za půl roku
- minimálně jednou za rok
- pouze jednou

- Jak jste si blízcí? velmi blízcí
- blízcí
- spíše blízcí
- spíše vzdálení
- vzdálení
- velmi vzdálení

- Ohodnotil/a byste vztah s danou osobou jako rovnocenný? ano
- ne

V této poslední části Vás čekají již jen následující doplňující otázky:

1. Vaše pohlaví: žena

muž

2. Rok Vašeho narození: _____

3. Kolikátý semestr oboru sociální práce právě studujete: _____

4. Forma studia oboru sociální práce: prezenční

kombinovaná

5. Označte, které z těchto předmětů, které se dotýkaly problematiky rasových a etnických menšin, jste v rámci svého vysokoškolského studia zatím absolvoval/a? Další předměty případně vypište.

Sociální problematika menšin

Přístupy k práci s menšinami

Další: _____

_____

_____

_____

6. Jak moc se domníváte, že jste informován/a o problematice rasových a etnických menšin?

velmi informován/a

dostatečně informován/a

spíše informován/a

nedostatečně informován/a

zcela neinformován/a

Zde dotazník končí, děkujeme za Váš čas a upřímnost při jeho vyplňování!